

RESTRICTION OF THE FREEDOM OF WILL OF INDIVIDUALS BY MORAL NORMS

Giorgi Kveliashvili

Law student, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ARTICLE INFO

Article History:

Received 01.12.2022

Accepted 10.12.2022

Published 28.12.2022

Keywords:

Morality, Autonomy
of the will of persons,
Problems

ABSTRACT

moral norms date back centuries. In a specific time and space, morality took a higher place than codified legal norms. The development of law has led to the fact that today codified acts have a predominant place in legal proceedings, although due to the important place of moral rules in society, the legislator did not deny its importance in the Civil Code of Georgia.

On the one hand, taking into account the role of morality in society and reinforcing its importance with the Civil Code is a positive fact, however, on the other hand, it is important to assess how correct it is to reinforce it in its current form, as well as how much power it gives the court in order to limit the fate of transactions concluded within the autonomy of the will of individuals.

While the consideration of moral rules should respond to the demands of society, its abstract and unclear content creates the possibility of excessively restricting the freedom of individuals when concluding a contract with the norms of morality unknown to a person. By discussing the selected issue, it becomes possible to analyze and evaluate the challenges and problems in Georgian litigation. The question to be discussed is: is the strengthening of morality a positive factor, or it can negatively affect the fate of the deals made by the autonomy of the will of individuals and limit their freedom.

INTRODUCTION

Certain transactions cannot be conducted in legal proceedings, therefore, we find them under “impermissible transactions”. The list of such includes immoral transactions made against morality. It is interesting - what is the importance of morality in modern law? Is it possible or not, and what role can it play in transactions concluded as a result of the private autonomy of individuals? What attitudes do we find regarding immoral transactions in court practice and others?

When we talk about morality, it is important to note its non-concrete meaning and the fact that this word is an abstract concept. Since the concept of morality does not have a specific meaning, it is defined in law as a “generally accepted standard of behaviour”. It should be noted that even this definition does not allow for a uniform perception; therefore, practicing lawyers often have to consider various factors and be guided by the features that characterize morality so that the decision made during a dispute is equivalent to justice.

Morality is a phenomenon that existed in society even before the creation of the first positive law. Therefore, the legislator paid attention to it hundreds of years ago and gave it a place in the relations of subjects of private law.

Even in the Roman Empire, one of the criteria for the validity of the contract was moral norms, therefore, the contract should not be against morality.¹ *Pacta contra bonos mores* is how the Romans referred to transactions made against morals.² It is widely known that the French Civil Code first reinforced the concept of immoral transactions among modern codifications. “In particular, in articles 6 and 1133, he strengthened the public order (*ordre public*) next to *bonne moeur* (good morals)”³

This does not mean that no norms considered this immoral behaviour contrary to the law and established societal views. In this regard, it is interesting to know what was the criterion of immorality in the history of Georgian law. It should be noted that in ancient Georgian law, in terms of im-

morality, such an abstract norm as Article 54 of the Civil Code is not fixed. Articles of a more casuistic nature can be found in various legal monuments, where a specific action based on non-compliance with moral laws is considered immoral. For example, Article 1 of the “Law Established by the Catholicos and Dignitary Bishops of Kartli and Abkhazia” (*Catholicos’ Law*) considers the sale of captives as entirely immoral, against the law, and reprehensible. Also, we find prohibitive norms for setting a very high interest on the loan because it was considered against the law - Articles 92, 93 and 94 of the “Beka-Agbugha Law”, Articles 116, 117, 118, 119 of the “Vakhtang Law Book” and others. Therefore, it is clear that legislators analyzed the “cooperation” of morality and law in ancient Georgian law, and it is not only a result of the reception of European law in modern Georgian private law.

As is known, the strengthening of morality in Article 54 of the Civil Code took place after the separation of Georgia from the Soviet Union. It should be noted that the Code of Civil Law of the SSR of Georgia did not strengthen morality in the abstract character it has in today’s Code. Article 48 of the Civil Law Code of the SSR of Georgia referred only to the invalidity of transactions inconsistent with the law in general and not to public order or moral norms. Accordingly, the invalidity of transactions inconsistent with the norms of morality is still a new achievement for the Civil Code of Georgia; therefore, each natural or legal person must accept, even negative consequences, which follow this norm.

So, it is clear that moral regulations play an essential role in different times and spaces. Based on history, in this regard, the Georgian people “take an advanced place”.

Due to the special role of morality in Georgian society, there was a need to reinforce it in the Civil Code of Georgia, which the legislator ensured in Article 54 of the Civil Code. This action positively changed private law subjects, who were prevented from fulfilling/satisfying the demands arising from the transaction of immoral obligation and immoral content. However, it is necessary to reassess the subsequent processes that followed this action, to analyze the negative results as well as the good ones, and to make a final decision on whether the abstract strengthening of moral rules in Article 54

1 Metreveli V., (2009). *Roman Law (fundamentals)*, Tbilisi, p. 72.

2 Chanturia L., (2011). *General Part of Civil Law*, Tbilisi, p. 354.

3 *Ibid.*, p. 354.

of the Civil Code represents the pride of Georgian legal development, or it is necessary to refine this norm and make it more suitable in response to the problems that private law subjects have in legal relations.

1. CHARACTERISTICS OF MORALITY

For a judge to correctly resolve the issue and make a relevant decision as to whether a transaction is immoral, they must know the various characteristics inherent in morality. The formation of morality is influenced by various factors such as customs, value and tradition. Indeed, morality is not a one-time phenomenon that is heteronomously and eternally created. It was formed over time. Its change depends on time, along with the moral perceptions that are also changing - what was immoral in the past cannot be fully considered as such today. For example, decades ago in the United States of America, an African American could not have breakfast and do other daily activities with a white person because their behaviour was perceived as immoral, although today, such a perception no longer exists. Moral perceptions cannot be changed instantly, so it can be said that morality is somewhat static.⁴ Another characteristic of morality is that often immoral behaviour (except in the case of immoral transactions) is sanctioned by society rather than by relevant structures. All this is important to the practising lawyer, whose case may be connected with morality at any time. In the field of private law, there are transactions with an immoral basis, the victim of which is often a natural person/contractor who does not know that the obligation imposed on them is immoral and the Civil Code - Article 54 of the Civil Code - allows the invalidation of such a transaction. Thus, the judge needs to study the concept of morality to such a level that the party to the transaction in a specific case is freed from the obligation that goes beyond the scope of morality. For example, in one of the cases, the Supreme Court considered one of the provisions of the contract, which provided for the prohibition of pregnancy during the validity period of the labour contract, to be immoral/against mor-

als.⁵ In addition, various acts, including Article 21 of the Convention on "Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms", oblige the judge to know the existing moral rules and embody high moral qualities. Therefore, it is clear how vital morality is in today's proceedings.

2. LAW AND MORALITY

Law and morality coexist together. Some relationships in society cannot be regulated by law, although the rules of morality can. For example, normative acts will not confirm the rules of behaviour between children and parents in the family, and they will be regulated by moral laws (respect between children and parents, etc.). There are both differences and similarities between law and morality. *"The norm of law regulates the external behaviour of people, while morality is more interested in the subjective will of a person and the motive of his behaviour"*.⁶ Legal ethical values found a place in the legal system, specifically in the value system of the constitution, but in private law, they found expression in the norms that invalidate immoral transactions.⁷ Strengthening morality in the Civil Code of Georgia is important because morality and law fill their weaknesses. Subjects of Civil Law would find themselves in a precarious position if they had no way to escape immoral transactions. *"The law compensates for the functional weaknesses of morality, which from the observer's point of view often give cognition indeterminate and motivationally unstable results"*.⁸ Thus, it is clear that the relationship between morality and law is essential. This became the reason why morality was strengthened in the civil codes of Georgia, Germany, and other countries. Without the norms that protect a person from transactions made against good morals and customs, the civil code would be far away from excellence, human relations, and the

4 Khubua G., (2015). Theory of Law, Tbilisi, p. 79.

5 Chanturia L., (2011). General Part of Civil Law, Tbilisi, pp. 356–357.

6 Khubua G., (2015). Theory of Law, Tbilisi, p. 79.

7 Cropholler I., (2014). German Civil Code, Educational Commentary, Tbilisi, p. 63.

8 Moka-Mubelo W., (2015). Reconciling Law and Morality in Human Rights Discourse: Beyond the Habermasian Account of Human Rights, Dissertation, Boston College, p.130.

individual himself because it would not be able to solve the negative situation in which the subject of civil law may find himself, in case of making an immoral transaction. It is important to have a strong connection between law and humans; law tries to analyze each existing relationship and provide a relevant solution (especially in the case of private law because subjects have private autonomy as a high degree of independence). The strengthening of morals in the Civil Code of Georgia indicates that Georgian litigation, private law, is focused on finding and establishing more connections with people, facilitating legal relations, and protecting them.

The general relationship between morality and law is a very interesting and arguable issue. In this regard, there are three main approaches - first, morality and law form one whole; Second, they are essentially different from each other, and third, law and morality are not the same, nor are they separate from each other.⁹ The last opinion deserves attention, which is accurate because everyday relationships are regulated differently by law and morality, although the reinforcement of morality in the civil code in France and later in other countries indicates that morality and law are not separated from each other, although they do not create unity. In jurisprudence, there is a common opinion about the essential difference between morality and law. For example, Robert Paul Wolff argues that the law necessitates obedience, regardless of one's personal beliefs, which conflicts with individual moral autonomy, requiring them to accept responsibility for their actions and act solely on their own decisions, according to the merits of their actions.¹⁰ The opinion that morality and law are essentially different is not a result of rational cognition because the Civil Code of Georgia, Article 54, entitled: "Unlawful and immoral transactions", shows that private law and morality "cooperate" in a way. According to philosopher and lawyer Ronald Dworkin, morality plays an essential role in legal thinking.¹¹ However, not only does morality play an essential role in legal thinking, but the law itself interferes with moral laws, a clear example of which is that

law has become a means of transforming immoral relationships into moral ones - The European Court of Human Rights has recognized same-sex marriage as normal.¹²

Finally, it is correct to say that "morality is in law, and law is in morality".¹³ There is an essential connection between them, and they are tasked with eliminating each other's weaknesses. In this regard, morality significantly supports private law because, with the help of Article 54 of the Civil Code, the Civil Code allows the invalidation of negative (immoral) transactions, each of which cannot be considered by the legislator in advance.

3. MORALITY – INTERNAL OR EXTERNAL OBLIGATION?

It is important to clarify the obligatory nature of morality, the obligation that morality imposes on us and, in some cases, affects private relationships - where does it come from? Considering a transaction against morality is a rather complex issue because, unlike the law, its meaning is not found unambiguously, and determining the measure by which a judge should be guided in a particular case is difficult. The obligation accompanying morality is seen as an "intrinsic obligation" of which conscience appears as the determinant.¹⁴ According to Kant's opinion on this issue, legal obligation is external and ethical obligation is internal, meaning that ethics is its inner voice.¹⁵ After analyzing morality, it is essential to draw a uniform conclusion about moral laws as intrinsic. "This law appears to be a property of our soul, and indeed, it is internal".¹⁶ It turns out that immorality, which can become the basis for invalidating a transaction, results from being guided by moral perceptions formed by individual cognition.

Most of the obligations come from the outside

9 Khubua G., (2015). Theory of Law, Tbilisi, p. 78.

10 Raz J., (2003). About Morality and the Nature of Law, The American Journal of Jurisprudence, I, p. 1.

11 Gogelia G., (2005). Law, Authority and Morality in Modern Legal Positivism, Man and the Constitution, IV, p. 89.

12 Zoidze B., (2005). Reception of European Private Law in Georgia, Tbilisi, p. 214.

13 Ibid., 215.

14 Ghvinashvili G., (2019). Forced Transaction in Court Practice and its Separation from Immoral Transactions, Tbilisi, p. 56. Master's thesis, available at <<https://openscience.ge/bitstream/1/1028/1/samagistro%20gviniashvili.pdf>>

15 Zoidze B., (2013). An Attempt to Recognize the Practical Existence of Law Mainly from the Point of View of Human Rights, Essays, Tbilisi, p. 23.

16 Ibid., p. 204.

(statutory acts that establish binding rules for the behaviour to be followed), but there may not be a legal obligation, although something else prompts you to behave in a certain way. If no legal obligation forbids the subject to do a certain act, what can point to fulfilling the obligation? The answer to this must be found in morality, which controls from within, not from without, obliging a person at the moment of performing a behaviour. It should be noted that a sanction cannot always follow moral obligation. For example, if someone sees a person drowning in the sea and morality obliges them to help the drowning person, but they cannot help - in such a situation, they cannot be held accountable for not being able to assist if they explain that they do not know how to swim and were too afraid to help. Failure to fulfil a moral obligation (as opposed to a legal one) must leave a person with a feeling of dissatisfaction and inferiority, which speaks in favour of morality as an internal phenomenon.

4. DISCUSSION OF ARTICLE 54 OF THE CIVIL CODE IN TERMS OF MORALITY

According to Article 54 of the Civil Code, the third value that leads to the invalidity of a transaction is moral norms – „a transaction that violates the rules and prohibitions established by law, is against public order or moral norms is invalid“. Often, it is difficult to separate the three values mentioned in the law - rules and prohibitions established by the law, public order and moral norms, “violation of the law is often perceived as a manifestation of will against morality“.¹⁷ In order to invalidate a transaction on the grounds of immorality, the very fact of concluding or the content of the transaction must violate the norms of morality¹⁸ because it is often the case that the transaction, together with public order, also violates the norms of morality; and while invalidating a transaction, public order is preferred among them, because morality is a more evaluative concept, unlike public order.

17 Jorbenadze S., Akhvlediani Z., Zoidze B., Ninidze T., Chanturia L., (2002). Commentary on the Civil Code of Georgia, Book One, Tbilisi, p. 177.

18 Ibid., p. 181.

Based on the general nature of Article 54 of the Civil Code, the main task is determining morality and what an immoral transaction means, which is the judge’s prerogative. Since each person’s way of communication and knowledge differs, judges have formulated varying definitions in Georgian private law.

The invalidity of the transaction does not depend on whether the contracting parties were aware that they were acting against morality.¹⁹ This aspect does not matter because when entering into a transaction on an immoral basis analyzed by the parties to the transaction and without analysis, the results of the transaction are the same, and violation of legal interests is possible in both cases. In addition, the subject of civil law cannot take into account in advance all the moral rules that can decide the fate of their legal relationship.

The strengthening of morality under Article 54 of the Civil Code is a welcome fact. In its absence, private law could not solve such problems that may arise in the daily life of the subjects of the law. Private law establishes stronger connections with individuals by implementing morality in the civil code, accounting for them as the primary value and considering the established rules in society. Thus, it can be said that Article 54 brought a lot of good to the subject of private law (in terms of morality), but nevertheless, it demanded certain negative concessions from the natural/legal person because otherwise, it would not be possible to implement the norm in legal proceedings and bring positive results. It is important to reassess the negative factors caused by strengthening morality in Article 54 of the Civil Code.

5. NEGATIVE CONSEQUENCES CAUSED BY STRENGTHENING THE RULES OF MORALITY IN THE CIVIL CODE OF GEORGIA

5.1. The conflict between morality and the private autonomy of individuals

An important value of civil law is private autonomy, which, when concluding a transaction, gives the parties freedom in the form of the transaction

19 Ibid., p. 322.

(unless otherwise established by law) and its content. It is an active aspect for legal entities, as it facilitates using such an institution as a transaction. Nevertheless, Article 54 of the Civil Code serves to limit private autonomy,²⁰ as it somehow calls into question the validity of the transaction and, in the presence of relevant (including immoral) grounds, leads to the invalidity of a freely entered-into transaction.

As already mentioned, conscience is a determinant of moral obligation. If moral norms are formed individually by each person (albeit influenced by external factors), a question arises when two parties with their moral obligations are involved in a case. In such a scenario, the judge, who has also formed their own internal moral rules, must decide which perception of morality to follow. Of any party or his own? so that the decision made by him is fair and not biased. It is as if a hopeless situation is created, but it is easy to find a solution for the following reason – “*human ethics are formed again in the coexistence of people*”.²¹ And since our ethical (moral) norms are formed in coexistence with other people, i.e. this coexistence has an impact on the formation of the moral laws of each individual, and as a result, one common public ethics, limited in time and space, is created, which is guided/should be guided by the judge during the proceedings. “*It was not the general and abstract morality that was recognized, but the “prevailing morality” in a specific society*”.²² However, there must be an exception to this approach, and a middle ground must be reconciled because otherwise, the law will appear as a legalization of injustice.

This interim must be of the following kind because conscience is a personal matter, and in private law, individuals are granted private autonomy to act according to their own conscience. However, what may be acceptable to both parties involved in a transaction may not necessarily be acceptable to society. This is why it is important to find a balance between individual autonomy and societal morality. So, a transaction can be invalidated due to immorality regardless of both parties' views,

20 Chanturia L., (2017). Commentary on the Civil Code, Book I, General Provisions of the Civil Code, Tbilisi, p. 312.

21 Ibid., p. 66.

22 Chanturia L., (2011). General Part of Civil Law, Tbilisi, p. 354.

knowledge, and will. It should not be disputed that putting the contractors in such a situation is a gross violation of their right, in particular, to determine the content and form of the transaction freely. This is one of the negative effects of the approval of the rules of morality in Article 54 of the Civil Code, and it is in this direction that attention should be focused, therefore, the question should be asked whether or not the general rule of conduct established in society (morality) have a negative impact on the fate of a transaction based on the private autonomy of individuals? Proceedings should develop so that if the parties to the transaction do not have a problem with the consequences of the transaction made against moral rules and this agreement does not harm other third parties, the opinion established in the society should not affect the legal relationship between the contractors. “*The immorality of the motive of the transaction may become the basis for considering the whole transaction as immoral, for example, leaving property to a lover under the condition that they will not leave the testator alone during their lifetime*”.²³ In this case, why should the law interfere with a person's right to dispose of his property freely? If both the testator and the loved one are willing/is in their interest to exchange for the benefits that the transaction brings, conclude a contract of such content that does not harm the third party. Thus, case law in this regard should not be shared. In the conflict between moral rules and private autonomy, the complete disregard of the latter is not the result of rational cognition and should simply be considered as an evil interference in the rights of others.

5.2. Problems caused by the definition of morality in Article 54 of the Civil Code of Georgia

The fact that the word - immorality - does not have a uniform meaning causes certain problems, therefore, in private law, a significant role is assigned to the definition of these concepts by the judge, because it may affect the legal relationship of the subjects of civil turnover. The definition of morality from the judge's side is a very responsi-

23 Ibid., p. 321.

ble and problematic matter, *“it is the most difficult to take a position on a contract with a reservation against morality”*.²⁴ It is important that the interpretation is done in such a way and, accordingly, that the decision is made in such a way that the subject of private law, in this case, the contractor, will not feel a sense of objective injustice.

According to the explanation of the Supreme Court of Georgia, along with the law, the existence of law and order in a legal state is determined by the standard of moral behaviour. Therefore, despite the principle of private autonomy and free contracting in private law, a transaction contrary to the “generally accepted standard of conduct” is considered immoral and subject to the legal consequences of invalidity.²⁵ Thus, in legal relations, it is important for subjects of private law to take into account moral values so that the contract concluded by them is not invalidated; however, how logical it is to strengthen such an abstract norm in the Civil Code, such as Article 54, based on which even the lawyer himself cannot make a concrete opinion (to say nothing about a person of another profession). This is due to the need to clarify the norm and the fact that the role of judges in this matter is essential. There are many judges, so it is difficult to determine which of them should be interpreted, while there are often different interpretations by judges of different instances.

According to German jurisprudence, a transaction violates moral norms when disregarding the “standard of general justice and reasonable perceptions”.²⁶ In this definition, the word justice plays an important role. It is worth noting that when talking about a “generally accepted standard of conduct”, the given definition allows us to consider something generally recognized as a standard of conduct, although it is not just. These definitions put the subjects of private law in a vulnerable and uncertain position because, first, the existing definition in German judicial practice in-

cludes general justice, which also does not represent a concept with a specific meaning. Therefore, when deciding the case, this “general justice” gives the judge more freedom and an opportunity to use his perception of justice (especially since judges are defenders of justice). As a result, the subject of relations existing within the framework of private law may become a victim of the judge’s subjective interpretation. There is no guarantee of protection from this negative situation. Also, such results are understood by the definition – “generally accepted standard of conduct”- allowing the judge to make an arbitrary decision because the given definition needs the definition itself. All of this becomes even more acute when the judge who decides the fate of the transaction concluded by the subjects of civil turnover (according to the criterion of immorality) may be influenced by various political forces, which can unfairly decide the fate of the legal relationship (transaction) of a particular person. The fact that the fate of the transaction really depends on the judge is indicated by the different courts’ interpretations. According to the Tbilisi city courts, *“a transaction is contrary to the norms of morality when it essentially violates the interests of one of the parties and puts it in unequal conditions... the immoral character of the benefits and the creditor's desire to get the maximum benefit from the concluded contract must be distinguished from each other”*,²⁷ and according to the Tbilisi Court of Appeal, an immoral transaction *“contradicts the principle of social justice, placing the contracting party in an inappropriately difficult position”*.²⁸ The above discussion is another proof of the problems caused by the unspecified nature of morality in Article 54 of the Civil Code.

The strengthening of the provision that needs clarification in the Civil Code of Georgia, in the form of Article 54, violates the principle of “legal security”, which implies the following: an individual must know in advance what the law requires of him; How to act to comply with the provision of the law. It is logical for a person not to know how the judge interprets the word morality and, accordingly, what will be considered immoral. At the

24 Jorbenadze S., (2016). Scope of Freedom of Contract in Civil Law, Tbilisi, p. 96. Dissertation for the academic degree of Doctor of Laws, available at <http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/sergi_jorbenadze.pdf>

25 Ruling of the Supreme Court of Georgia of March 01, 2016, No. AS-15-15-2016.

26 Cropholer I., (2014). German Civil Code, Darjania T., Chechelashvili Z. (Translator), Chachanidze E., Totladze L. (ed.), 13th edition, Tbilisi, p. 63.

27 Decision No. 2/13966-12 of Tbilisi City Court of February 5, 2013.

28 Decision No. 2b/4123-12 of the Tbilisi Court of Appeal dated February 6, 2013.

same time, each person has an individual manner of speaking. Therefore, judges' interpretations will vary according to individual/different judges, which is also a hindering factor in understanding the content of the provision.

Accordingly, it should be considered beyond the scope of justice to establish such a provision for private law subjects, the normative nature of which cannot be understood even close to exact. The purpose of publicity of the Civil Code and, therefore, Article 54 is to prevent the consequences of an immoral transaction, although this function cannot be successfully fulfilled by a provision whose content is unclear not only for contractors but also for judges.

5.3. Definition as a choice between legal values

In legal literature, the measure of immorality can be various things. For example, for representatives of natural law, non-equivalence of performance and reciprocal performance is considered a criterion of immorality.²⁹ The disproportionality of the obligations of the parties is the basis for the invalidity of the transaction due to immorality in many countries, as they are, in most cases, entered into by the inability of one of the parties to make a reasonable judgment, a problematic situation, a significant weakness of will, etc. The Supreme Court of Georgia, in this matter, did not take into account the conclusion of the Court of Appeals that *"it is enough that there is a disproportion between the obligations assumed by the parties to the contract"* in order to consider the transaction immoral because according to the Supreme Court, it would prevent the stability and normal development of civil turnover.³⁰ According to this definition of the Supreme Court of Georgia, justice not only approaches and serves but also goes beyond a human, reality in a society because what can be more immoral than taking advantage of someone's inability to make reasonable judg-

ments, a problematic situation (because only with a person in such a situation can a transaction be concluded, which will impose on him an objectively disproportionate obligation, despite the weakness of his will) and enter into a transaction with desired results? Section 2 of Article 138 of the German Civil Code directly states: *"In particular, a transaction is invalid in which a person, due to the serious condition, inexperience, lack of reasonable judgment or significant weakness of will of another person, forces the latter to promise him or a third person a property benefit in exchange for the performance of an obligation or performance that is clearly disproportionate to the performance of the obligation"*. It turns out that the Supreme Court of Georgia did not consider the experience of German private law in this matter. It is not a negative fact that the content of any provision of the German Civil Code is not shared in the process of Georgian litigation; however, it is negative that the court deemed it legitimate to benefit from the weakness of others through a transaction. And what obligation does the court have except to protect each citizen from negative legal consequences, especially if this happened unknowingly (because of inability) to the weaker party? In this case, the court should take into account whether the transaction was concluded with a significant weakness of the will of the "weaker party" or not. If the contractor clearly expressed their will, which had no weakness, and there are no other reasons that indicate one of the parties taking advantage of the weakness of the other party, which is really immoral in society, disproportionality should not really become a criterion of immorality and, therefore, the basis for invalidating the transaction. In other cases, the judge leaves the private law subject unfavourable. Judicial practice should prioritize individuals as the primary goal of law-making over other values. The explanation that the invalidation of the transaction in the case of an apparent disproportion of obligations between the parties to the contract will prevent the stability of the civil turnover indicates that the value of a civil turnover has more importance than the subject of private law. The establishment of such a precedent in Georgian law, especially by the Supreme Court, should be considered harmful because taking the contractor (for the sake of whose well-be-

29 Ghvinashvili G., *Forced Transaction in Court Practice and its Separation from Immoral Transaction*, Tbilisi, 2019, p. 59. Master's thesis, available at <<https://openscience.ge/bitstream/1/1028/1/samagistro%20gviniashvili.pdf>>

30 Ruling of the Supreme Court of Georgia dated March 2, 2017, No. AS-664-635-2016.

ing morality was strengthened in Article 54 of the Civil Code) out of a difficult situation by taking advantage of their lack of reasonable judgment is a more just act than sacrificing them to ensure the stability of civil turnover, leaving them in a problematic situation, caused by the other side's seditious behaviour. Invalidating a transaction should be based on the interests of the subject of civil law, not the proceedings' interests, using the moral norm.

6. DEVIATION FROM THE GENERALLY ACCEPTED MORAL NORMS

When we talk about immoral transactions, we should consider the following: *“An immoral transaction can harm the interests of both individuals and the state”*.³¹ In judicial practice, we find cases when the transaction concluded between the state and the subject of private law is immoral, i.e. the state itself agrees to enter into an immoral transaction. It is clear from judicial practice that the basis of litigation must always be morally justified. This principle acquires special importance when the standard of trust and good faith between the parties is high, and according to the definition of the Court of Cassation, in all relations where the state represents one of the parties, the degree of trust is relatively high.³² This is because the state is a strong party in the transaction, and the other side of the transaction is compelled to depend on the trust and good faith of the state. When a transaction between the state and an individual or a legal entity is deemed immoral, we must consider not only the universal moral norms (established in a particular society) but also the specific moral norms that correspond to the contractor's morality based on their status. This is necessary to determine the morality of the transaction between the parties involved. For example, according to the court's definition, a gift expressed as “gratitude” to a state body can be considered invalid due to immorality.³³ This means that even in a relative-

ly small society, moral norms may not contradict the generally accepted standard of behaviour but can still be the basis for invalidating a transaction if it does not align with the accepted morality in a particular social circle. In this case, a gift does not contradict the generally existing moral norms, and, on the contrary, it is considered pleasant behaviour, although such an action with the state is considered immoral. Giving morality developed in a particular relationship priority to the morals of society, even if they conflict with each other, is the right solution. Otherwise, it is impossible to avoid violating legal interests, mainly when the legally important transaction should be considered immoral and results in the violation of vital legal interests.³⁴ Thus, using generally accepted moral laws in certain legal relationships is unacceptable and leads to an incorrect case decision. At the same time, the immorality of the transaction depends on the status of the subjects, including the relationship between them. For example, if a student gives a gift to a school teacher, *“a judge may consider it immoral not because gifting is generally immoral, but because it goes against the ethics of a teacher, making it impermissible”*.³⁵ Accordingly, a person cannot always expect that generally accepted moral norms will govern the fate of his legal relationship. This creates the need for more prudence and makes the fate of the relationship between contractors more hesitant. In a particular field, if one person, even a student, sincerely wants to please another person, for example, a teacher, he must always expect that the norms of morality threaten the results of honest intentions.

CONCLUSION

Several conclusions can be drawn from the discussion in this paper:

a) The use of morality as a measure of the authenticity of a transaction has a centuries-old history, based on the fact that even in the Roman Empire, law and moral norms cooperated in this regard;

31 Jorbenadze S., Error in the Transaction, Parallel to other Legal Institutions, Journal of Law, II, 2011, p. 206.

32 Ruling of the Supreme Court of Georgia dated August 2, 2019, No. AS-33-33-2018.

33 Judgment of Tbilisi Court of Appeal No. 2b/4686-13 of

April 15, 2014.

34 Zarandia T./Jugeli T., Moral Obligations in Civil Law, Justice, and Law, IV, 2006, p. 77.

35 Chanturia L., General Part of Civil Law, Tbilisi, 2011, p. 355.

b) it is essential to know the concept and characteristics of morality at a high level so that in a specific case, the judge can save the transaction party from the obligation that goes beyond the scope of morality;

c) moral norms and law create a meaningful connection, complement and eliminate each other's weaknesses;

d) Morality is internal. So, moral norms bind a person from within;

e) along with a lot of good things, the abstract nature of moral norms also brought negative results;

f) One of the negative facts is the excessive encroachment on the autonomy of the will; therefore, the proceedings should develop in the direction that if the parties involved in a transaction are not facing any issues with the results of the transaction, which goes against moral norms and if this transaction does not harm any third party, then the opinion of the society (moral norms) should not impact the legal outcome of the transaction which was concluded with the private autonomy of individuals;

g) due to the abstract nature of the norm, as well as due to the numerous judges who offer varying definitions, it is difficult for a person to determine in advance which of them's definitions of morality should be taken into account;

h) It is crucial that individuals who have been taken advantage of by contractors and are unable

to make reasonable judgments are not left in a difficult situation by the law at the expense of civil turnover stability, and finally;

i) It is clear from judicial practice that the definition of morality – “generally recognized standard of behaviour” (moral rules established in a specific society) is not always applicable, and the judge can reject it in the relationship between specific subjects, which means that a person in a specific situation cannot act according to the acceptable moral norms that are generally recognized. This rule negatively limits a person's free choice.

Thus, as a conclusion, the following should be noted: strengthening moral norms in Article 54 of the Civil Code guarantees private law subjects that they will not have to fulfil an immoral obligation. However, this norm brought negative consequences in legal relations. Therefore, assessing whether the benefits are worth the cost of all the negatives is a matter of assessment. It would be positively evaluated if the legislator would consider the judicial definitions and regulate the features that characterize morality to a certain level. For example, that in the relations of persons with a specific status, the specific moral/ethical norms established among them take precedence over the generally accepted morality. With this, a more solid foundation would be created for the future transactions of the subjects of the law, and the peculiarities of morality would be more clearly defined for each person.

BIBLIOGRAPHY:

Normative Materials:

1. Civil Code of Georgia, 1997.
2. German Civil Code, 1900.
3. Civil Law Code of the Soviet Socialist Republic of Georgia, 1964.
4. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950.

Scientific Literature:

1. Gogelia G., (2005). Law, Authority and Morality in Modern Legal Positivism, Man and the Constitution, IV.

2. Zarandia T./Jugeli T., (2006). Moral Obligations in Civil Law, Justice and Law, IV.
3. Zoidze B., (2005). Reception of European private law in Georgia, Tbilisi.
4. Zoidze B., (2013). An attempt to know the practical existence of law mainly from the perspective of human rights, Tbilisi.
5. Cropholer I., (2014). German Civil Code, Darjania T., Chechelashvili Z. (Translator), Chachanidze E., Darjania T., Totladze L. (ed.), 13th edition, Tbilisi.
6. Metreveli V., (2009). Roman law (fundamentals), Tbilisi.
7. Ghvinashvili G., (2019). Forced transaction in judicial practice and its separation from immoral transactions, Tbilisi, master's thesis, available

<<https://openscience.ge/bitstream/1/1028/1/samagistro%20gviniashvili.pdf>>

8. Chanturia L., (2011). General part of civil law, Tbilisi.
9. Chanturia L., (2017). Commentary on the Civil Code, Book I, General Provisions of the Civil Code, Tbilisi.
10. Khubua G., (2015). Theory of Law, Tbilisi.
11. Zorbenadze S., Akhvlediani Z., Zoidze B., Ninidze T., Chanturia L., (2002). Commentary on the Civil Code of Georgia, book one, Tbilisi.
12. Zorbenadze S., (2011). Error in Bargaining, Parallel to Other Legal Institutions, Law Journal, II.
13. Zorbenadze S., (2016). The Scope of Freedom of Contract in Civil Law, Tbilisi, Dissertation for the Academic Degree of Doctor of Laws, available at <http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/sergi_jorbenadze.pdf>
14. Moka-Mubelo W., (2015). *Reconciling Law and Morality in human Rights Discourse: Beyond the Habermasian Account of Human Rights*, a dissertation, Boston College.
15. Raz J., (2003). *about Morality and the Nature of Law*, the American Journal of Jurisprudence, I.

Court Decisions:

1. Decision No. 2/13966-12 of Tbilisi City Court of February 5, 2013.
2. Decision No. 2b/4123-12 of the Tbilisi Court of Appeal dated February 6, 2013.
3. Judgment No. 2b/4686-13 of the Tbilisi Court of Appeal dated April 15, 2014.
4. Ruling of the Supreme Court of Georgia dated March 01, 2016 No. AS-15-15-2016.
5. Decision No. AS-664-635-2016 of the Supreme Court of Georgia dated March 2, 2017.
6. Ruling of the Supreme Court of Georgia dated August 2, 2019 No. AS-33-33-2018.

პირთა ნების თავისუფლების შეზღუდვა მორალური ნორმებით

გიორგი ყველიაშვილი

სამართლის საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამის მე-3 კურსის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საკვანძო სიტყვები: მორალი, პირთა ნების ავტონომია, პრობლემები

შესავალი

სამართალწარმოების პროცესში შეიმჩნევა გარიგებები, რომელთა დადება დაუშვებელია, შესაბამისად, მათ „დაუშვებელი გარიგებების“ სახელწოდებით ვხვდებით. ასეთი გარიგებების ჩამონათვალში ფიქსირდება ზნეობის წინააღმდეგ დადებული – ამორალური გარიგებები. საინტერესოა, რა მნიშვნელობა გააჩნია თანამედროვე სამართალში ზნეობას? შესაძლოა თუ არა და რა როლი შეიძლება იქონიოს მან პირთა კერძო ავტონომიის შედეგად დადებულ გარიგებებზე? რა დამოკიდებულებებს ვხვდებით ამორალურ გარიგებებთან დაკავშირებით სასამართლო პრაქტიკაში და სხვა.

როდესაც ვსაუბრობთ ზნეობაზე, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს მისი არაკონკრეტული მნიშვნელობა და ის, რომ ეს სიტყვა აბსტრაქტულ ცნებას წარმოადგენს. რადგან ზნეობის/მორალის ცნებას კონკრეტული მნიშვნელობა არ აქვს, იგი სამართალში განიმარტება, როგორც „საყოველთაოდ მიღებული ქცევის სტანდარტი“. აღსანიშნავია, რომ თავად ეს განმარტებაც ვერ იძლევა ერთგვაროვანი აღქმის საშუალებას, ამიტომ პრაქტიკოს იურისტებს ხშირად უწევთ სხვადასხვა ფაქტო-

რის გათვალისწინება, იმ თავისებურებებით ხელმძღვანელობა, რომლებითაც ხასიათდება ზნეობა, რათა მიღებული გადაწყვეტილება დავის დროს იყოს სამართლიანობის ექვივალენტი.

ზნეობა/მორალი წარმოადგენს ფენომენს, რომელიც ჯერ კიდევ პირველი პოზიტიური სამართლის შექმნამდე არსებობდა საზოგადოებაში. აქედან გამომდინარე, კანონმდებელმა ასწლულებების უკან მიაქცია მას ყურადღება, მიუჩინა ადგილი კერძო სამართლის სუბიექტა ურთიერთობებში.

ჯერ კიდევ რომის იმპერიაში ხელშეკრულების ნამდვილობის ერთ-ერთ კრიტერიუმს წარმოადგენდა ზნეობრივი ნორმები, შესაბამისად, ხელშეკრულება ზნეობის საწინააღმდეგო არ უნდა ყოფილიყო.¹ Pacta contra bonos mores – რომაელები ასე მოიხსენიებდნენ ზნეობის საწინააღმდეგოდ დადებულ გარიგებებს.² საყოველთაოდ ცნობილია, რომ თანამედროვე კოდიფიკაციებიდან ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგებების ცნება პირველად საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსმა განმტკიცა. „კერ-

1 მეტრეველი ვ., (2009). რომის სამართალი (საფუძვლები), თბილისი, გვ. 72.

2 ჭანტურია ლ., (2011). სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, გვ. 354.

ძოდ, მე-6 და 1133-ე მუხლებში მან ბონნეს მო-
ეურს (კეთილი ზნეობის) გვერდით განამტკიცა
საჯარო წესრიგი (ordre public)".³

ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იქამდე არ არსე-
ბობდა ნორმები, რომელიც ამ უზნეო საქცი-
ელს მიიჩნევდნენ კანონის და საზოგადოებაში
დამკვიდრებული შეხედულებების საწინააღ-
მდეგოდ. ამ მხრივ, საინტერესოა თუ რა განი-
ხილებოდა ქართული სამართლის ისტორიაში
ამორალურალურობის კრიტერიუმად? უნდა
აღინიშნოს, რომ ძველ ქართულ სამართალში,
ამორალურობის კუთხით, არ ფიქსირდება ისე-
თი აბსტრაქტული ნორმა, როგორც სსკ-ის 54
მუხლია. გვხვდება უფრო მეტად კაზუსტიკური
ხასიათის მუხლები სხვადასხვა სამართლის
ძეგლში, სადაც კონკრეტული მოქმედება,
მორალურ კანონებთან შეუსაბამობიდან გა-
მომდინარე, ამორალურად არის მიჩნეული.
მაგალითად, „ქართლისა და აფხაზეთის კათა-
ლიკოზთა და ღირსთა ეფისკოპოსთაგან გან-
წესებული სამართლის“ (კათალიკოზთა სამა-
რთალი) 1-ელი მუხლი სრულად ამორალურად,
რჯულის საწინააღმდეგოდ, დასაგმობ საქმედ
მიიჩნევს ტყვეთა გაყიდვას. ასევე, ვხვდებით
სესხზე ძალიან მაღალი პროცენტის დადგენის
ამკრძალავ ნორმებს, რადგან მიიჩნეოდა, რო-
გორც რჯულის საწინააღმდეგოდ – „ბექა-აღბუ-
ლას სამართლის“ 92-ე, 93-ე და 94-ე მუხლები,
„ვახტანგის სამართლის წიგნის“ 116-ე, 117-ე,
118-ე და 119-ე მუხლები და სხვა. აქედან გა-
მომდინარე, ნათელია, რომ ძველ ქართულ
სამართალში მორალისა და სამართლის
„თანამშრომლობა“ გაანალიზებული იყო კა-
ნონმდებლების მიერ და იგი თანამედროვე
ქართულ კერძო სამართალში მხოლოდ ევრო-
პული სამართლის რეცეფციის მონაპოვარს არ
წარმოადგენს.

როგორც ცნობილია, სსკ-ის 54-ე მუხლში
ზნეობის განმტკიცება საბჭოთა კავშირიდან
საქართველოს გამოყოფის შემდეგ მოხდა.
აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სსრ სამო-
ქალაქო სამართლის კოდექსი არ განამტკი-
ცებდა ზნეობას იმ აბსტრაქტული ხასიათით,
როგორც მას აქვს დღევანდელ კოდექსში.
საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის
კოდექსის 48-ე მუხლი მხოლოდ კანონთან
ზოგადად შეუსაბამო გარიგებების ბათილო-
ბაზე იუწყებოდა და არა საზოგადოებრივ წეს-

რიგსა, თუ მორალის ნორმებზე. შესაბამისად,
ზნეობის ნორმებთან შეუსაბამო გარიგების
გაბათილება ჯერ კიდევ ახალ მონაპოვარს წა-
რმოადგენს საქართველოს სამოქალაქო კო-
დექსისთვის, ამიტომ, აუცილებელია, თითოე-
ული ფიზიკური თუ იურიდიული პირი გაგებით
მოეკიდოს იმ, თუნდაც უარყოფით შედეგებს,
რაც ამ ნორმას მოჰყვა.

ასე რომ, ნათელია, თუ რამხელა როლი აქვს
ზნეობრივ დანაწესებს სხვადასხვა დროსა და
სივრცეში. ისტორიიდან გამომდინარე, ამ კუ-
თხით ქართველი ხალხი „მონინავე ადგილს
იკავებს“.

ქართულ საზოგადოებაში ზნეობის განსა-
კუთრებული როლიდან გამომდინარე, საქა-
რთველოს სამოქალაქო კოდექსში მისი გა-
ნმტკიცების საჭიროება გაჩნდა, რაც სსკ-ის
54-ე მუხლით უზრუნველყო კანონმდებელმა.
ამ ქმედებამ თავისი დადებითი ცვლილებე-
ბი მოუტანა კერძო სამართლის სუბიექტებს,
რომლებსაც თავიდან ააცილა უზნეო ვალდე-
ბულების, უზნეო შინაარსის გარიგებიდან
წარმოშობილი მოთხოვნების შესრულება/
დაკმაყოფილება. თუმცა აუცილებელია გადა-
ფასებულ იქნეს ის თანმდევი პროცესები, რაც
ამ ქმედებას მოჰყვა, საჭიროა გაანალიზდეს
უარყოფითი შედეგებიც კარგთან ერთად და
მიღებულ იქნეს საბოლოო გადაწყვეტა, წა-
რმოადგენს თუ არა სსკ-ის 54-ე მუხლში ზნე-
ობის წესების აბსტრაქტული განმტკიცება
ქართული სამართალგანვითარების სიამაყეს,
თუ საჭიროა ამ ნორმის დახვეწა და მისი მე-
ტად მისადაგება იმ პრობლემების საპასუხოდ,
რომლებიც კერძო სამართლის სუბიექტებს
წარმოეშობათ სამართლებრივ ურთიერთო-
ბებში.

1. ზნეობისთვის დამახასიათებელი თავისებურებანი

იმისთვის, რომ მოსამართლემ საკითხი
სწორად გადაჭრას და რელევანტური გადა-
წყვეტილება მიიღოს იმის თაობაზე, გარი-
გება არის თუ არა ზნეობის საწინააღმდეგოდ,
აუცილებელია, რომ მან იცოდეს სხვადასხვა
მახასიათებელი/თავისებურება, რომელიც
ზნეობის თანმდევია. ზნეობის/მორალის ჩა-

3 იქვე, გვ. 354.

მოყალიბებაზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა ფაქტორი, როგორცაა ჩვეულება, ღირებულება და ტრადიცია. მართლაც, მორალი არ არის ერთჯერადად შექმნილი ფენომენი, რომელიც ჰეტერონომიულად და სამუდამოდ შეიქმნა. იგი დროთა განმავლობაში ყალიბდებოდა. მისი შეცვლა დამოკიდებულია დროზე, რომელთან ერთადაც იცვლება მორალური წარმოდგენებიც – ის რაც ადრე ამორალური იყო, დღეს სრულად არ შეიძლება ჩაითვალოს ასეთად. მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში ათწლეულების წინ აფროამერიკელს არ შეეძლო ესაუბმა და სხვა ყოველდღიური, ყოფითი საქმიანობა განეხორციელებინა თეთრკანიანთან ერთად, რადგან მისი ეს საქციელი უზნეობად აღიქმებოდა, თუმცა დღეს ასეთი წარმოდგენა აღარ არსებობს. მორალური წარმოდგენების შეცვლა ერთბაშად ვერ ხერხდება, ამიტომ შესაძლოა ითქვას, რომ ზნეობა/მორალი გარკვეულწილად სტატიკურია.⁴ მორალისთვის კიდევ ერთი მახასიათებელია ის, რომ ხშირად ამორალურ ქცევას (ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგების შემთხვევის გამოკლებით) სანქცია საზოგადოებისგან და არა შესაბამისი სტრუქტურებისგან მოსდევს. ეს ყოველივე მნიშვნელოვან კავშირშია პრაქტიკოს იურისტთან, რომლის საქმე შესაძლოა ნებისმიერ დროს იქნას დაკავშირებული ზნეობასთან. კერძო სამართლის სფეროში გვხვდება უზნეო საფუძვლის მქონე გარიგებანი, რომელთა მსხვერპლიც ხშირად ხდება ფიზიკური პირი/კონტრაქენტი, რომელმაც არ იცის, რომ ვალდებულია, რომელიც მას დაეკისრა, არის ამორალური და სამოქალაქო კოდექსი – სსკ-ის 54-ე მუხლით – ასეთი გარიგების გაბათილების საშუალებას იძლევა. ამრიგად, მნიშვნელოვანია მოსამართლეს ისეთ დონეზე ჰქონდეს შესწავლილი ზნეობის ცნება, რომ კონკრეტულ საქმეში გარიგების მხარე დაიხსნას ვალდებულებისგან, რომელიც გადაცილებულია ზნეობის ფარგლებს. მაგალითად, უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეში ამორალურად/ზნეობის საწინააღმდეგოდ ჩათვალია ხელშეკრულების ერთ-ერთი დებულება, რომელიც ითვალისწინებდა ორსულობის აკრძალვას

შრომის ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში.⁵ გარდა ამისა, მოსამართლეს სხვადასხვა აქტები, მათ შორის, „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის“ კონვენციის 21-ე მუხლი, ავალდებულებს, რომ არამართო იცოდეს არსებული მორალური წესები, არამედ, თავადაც იყოს მაღალი ზნეობრივი თვისებების მატარებელი. შესაბამისად, ნათელია, რამდენად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მორალს დღევანდელ სამართალწარმოებაში.

2. სამართალი და ზნეობა

სამართალი და ზნეობა ერთად თანაარსებობს. საზოგადოებაში არსებობს ურთიერთობები, რასაც სამართალი ვერ აწესრიგებს, თუმცა ეს ზნეობის წესებს შეუძლია. მაგალითად, შვილებსა და მშობლებს შორის ოჯახში მოქცევის წესებს ნორმატიული აქტები არ განამტკიცებს და ამას მორალური კანონები არეგულირებს (შვილებსა და მშობლებს შორის პატივისცემა და სხვა). სამართალსა და მორალს შორის არსებობს როგორც განსხვავებები, ისე მსგავსებები. „სამაჩთადის ნოჩმა აწესჩიგებს ადამიანთა გახეგან ქცევას, მოხადს უფხო მეგად აინგეჩესებს პიჩის სუბიექტუჩი ნება და მისი ქცევის მოგვი“.⁶ სამართლებრივე თიკურმა ღირებულებებმა ადგილი პოვა სამართლებრივ წესწყობილებაში, კონკრეტულად, კონსტიტუციის ღირებულებათა სისტემაში, მაგრამ კერძო სამართალში მან გამოხატულება პოვა იმ ნორმებში, რომლებიც აბათილებს ამორალურ/უზნეო გარიგებებს.⁷ ზნეობის განმტკიცება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მნიშვნელოვანი საკითხია, რადგან მორალი და სამართალი ავსებს იმ სისუსტეებს, რომლებიც მათ გააჩნია. სამოქალაქო სამართლის სუბიექტები გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდნენ, თუ მათ არ ექნებოდათ გზა უზნეო გარიგებებისგან თავის დასაღწევად. „კანონი ანაზღაუხებს მოხადის ფუნქციუჩი სისუსტეებს, ხომეღიც დამკვიჩვებდის თვადსაზჩი-

4 ხუბუა გ., (2015). სამართლის თეორია, თბილისი, გვ. 79.

5 ჭანტურია ლ., (2011). სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, გვ. 356–357.

6 ხუბუა გ., (2015). სამართლის თეორია, თბილისი, გვ. 79.

7 კროპჰოლერი ი., (2014). გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თბილისი, გვ. 63.

სით ხშირად აწვდის შემეცნებას განუსაზღვრედ და მოტივაციუხად ახასტაბიღუხ შედეგებს“.⁸ ამრიგად, ნათელია, რომ ზნეობასა და სამართალს შორის კავშირი მნიშვნელოვანია. ეს გახდა მიზეზი იმისა, რომ ზნეობა საქართველოს, გერმანიის და სხვა ქვეყნების სამოქალაქო კოდექსში განმტკიცდა. იმ ნორმების გარეშე, რომლებიც იცავს ადამიანს კეთილ ზნე-ჩვეულებათა წინააღმდეგ დადებული გარიგებებისგან, სამოქალაქო კოდექსი სრულფასოვნებას, ადამიანურ ურთიერთობებს და თავად ადამიანს მეტად დაშორდებოდა, რადგან ვერ მოაგვარებდა იმ ნეგატიურ სიტუაციას, რომელშიც შესაძლოა აღმოჩნდეს სამოქალაქო სამართლის სუბიექტი, ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგების დადების შემთხვევაში. მნიშვნელოვანია სამართალსა და ადამიანს შორის იყოს ძლიერი კავშირი, სამართალი ცდილობდეს თითოეული ყოფილი ურთიერთობის გაანალიზებას და რელევანტურ გადაწყვეტას (განსაკუთრებით კერძო სამართლის შემთხვევაში, რადგან სუბიექტებს გააჩნიათ კერძო ავტონომია, როგორც დამოუკიდებლობის მაღალი ხარისხი). ზნეობის განმტკიცება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში სწორედ იმის მანიშნებელია, რომ ქართული სამართალწარმოება, კერძო სამართალი, ორიენტირებულია ადამიანთან მეტი კავშირის მოძებნასა და დამყარებისკენ, მისთვის სამართლებრივი ურთიერთობების გაადვილებასა და მისი დაცვისკენ.

მორალისა და სამართლის ზოგადი კავშირი მეტად საინტერესო და სადავო საკითხია. ამასთან დაკავშირებით სამი ძირითადი მიდგომა არსებობს – **პირველი**, მორალი და სამართალი ერთ მთლიანობას აყალიბებს; **მეორე**, ისინი არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისგან და **მესამე**, სამართალი და მორალი არ არის ერთიანი და არც გამიჯნულია ერთმანეთისგან.⁹ ყურადღებას იმსახურებს უკანასკნელი მოსაზრება, რომელიც ზუსტია, რადგან არსებობს ყოფილი ურთიერთობები, რომლებსაც სამართალი და მორალი განსხვავებულად აწესრიგებს, თუმცა საფრანგეთის და შემდგომ სხვა ქვეყნებში სამოქალაქო კოდექსში ზნეობის განმტკიცება მი-

უთითებს, რომ მორალი და სამართალი ერთმანეთისგან არ არის განცალკევებული, თუმცა არც ერთიანობას ქმნის. იურიდიულ მეცნიერებაში ხშირია აზრი მორალისა და სამართლის არსებითი განსხვავების შესახებ. მაგალითად, რობერტ პოლ ვოლფის აზრით, კანონი, თავისი ხასიათიდან გამომდინარე, მოითხოვს მორჩილებას განურჩევლად ვინმეს გადაწყვეტილებისა მორჩილებიდან გამომდინარე დამსახურების შესახებ, ეს კი არ შეესაბამება ხალხის ზნეობის ავტონომიას, რომელიც მათგან მოითხოვს, რომ მიიღონ პასუხისმგებლობა თავიანთ ქმედებებზე და იმოქმედონ მხოლოდ საკუთარი გადაწყვეტილებით, მათი მოქმედების დამსახურების შესაბამისად.¹⁰ მოსაზრება, რომ მორალი და სამართალი არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისგან რაციონალური შემეცნების შედეგს არ წარმოადგენს, რადგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში 54-ე მუხლი სახელწოდებით: „მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური გარიგებანი“ მეტყველებს, რომ კერძო სამართალი და ზნეობა ერთგვარად „თანამშრომლობენ“. ფილოსოფოსის და იურისტის რონალდ დვორკინის აზრით, მორალი სამართლებრივ აზროვნებაში არსებით როლს თამაშობს.¹¹ თუმცა არა მარტო მორალი თამაშობს არსებით როლს სამართლებრივ აზროვნებაში, არამედ თავად სამართალიც ერევა მორალურ კანონებში, რის ნათელ მაგალითსაც წარმოადგენს ის, რომ სამართალი გახდა უზნეო ურთიერთობების ზნეობრივად ტრანსფორმაციის საშუალება – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ერთი სქესის პირთა შორის ქორწინება ნორმალურად მიიჩნია.¹²

საბოლოოდ, სწორია ითქვას, რომ „ზნეობა სამართალშია და სამართალი ზნეობაში“.¹³ მათ შორის მნიშვნელოვანი კავშირია და ერთმანეთის სისუსტეების აღმოფხვრა მათვე აქვთ დავალებული. ამ მხრივ, კერძო სამართალს მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს მორალი/ზნეობა, რადგან სსკ-ის 54-ე მუხლის დახმარებით სამოქალაქო კოდექსი იმ ნეგატიური

8 Moka-Mubelo W., (2015). Reconciling Law and Morality in human Rights Discourse: Beyond the Habermasian Account of Human Rights, a dissertation, Boston College, pg.130.
9 ხუბუა გ., (2015). სამართლის თეორია, თბილისი, გვ. 78.

10 Raz J., (2003). About Morality and the Nature of Law, The American Journal of Jurisprudence, I, pg. 1.
11 გოგელია გ., (2005). სამართალი, ავტორიტეტი და მორალი თანამედროვე სამართლებრივ პოზიტივიზმში, ადამიანი და კონსტიტუცია, IV, გვ. 89.
12 ზოიძე ბ., (2005). ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, გვ. 214.
13 იქვე, 215.

(ამორალური) გარიგებების ბათილობის საშუალებას იძლევა, რომელთა თითოეული სახე შეუძლებელია, კანონმდებელმა წინასწარ გაითვალისწინოს.

3. ზნეობა/მორალი – შინაგანი თუ გარეგანი ვალდებულება?

მნიშვნელოვანია, გაირკვეს მორალის ვალდებულებითი ხასიათი, ის, თუ ვალდებულება, რომელსაც მორალი/ზნეობა გვაკისრებს და, ზოგ შემთხვევაში, გავლენას ახდენს კერძო ურთიერთობებზე, საიდან მომდინარეობს? ზნეობის საწინააღმდეგოდ გარიგების მიჩნევა საკმაოდ კომპლექსური საკითხია, რადგან, კანონისგან განსხვავებით, მისი მნიშვნელობა არ გვხვდება ცალსახად და იმ საზომის დადგენა, რითაც კონკრეტულ საქმეში მოსამართლემ უნდა იხელმძღვანელოს, რთულია. ვალდებულება, რომელიც თან ახლავს მორალს განიხილება, როგორც „შინაგანი ვალდებულება“, რომლის განმსაზღვრელადაც სინდისი წარმოჩნდება.¹⁴ ამ საკითხზე კანტის მოსაზრების თანახმად, სამართლებრივი ვალდებულება გარეგანია, ხოლო ეთიკური შინაგანი, რაც იმას გულისხმობს, რომ ეთიკა მისი შინაგანი ხმაა.¹⁵ ზნეობის/მორალის გაანალიზების შემდეგ, არსებითია ერთგვაროვანი დასკვნის ჩამოყალიბება მორალურ კანონებზე, როგორც შინაგანზე. „*ხოგოჩც ჩანს, ეს კანონი ჩვენი სულის თვისებაა და მახიტაც ამიგომ აჩის ის შინაგანი*“.¹⁶ გამოდის, რომ ამორალურობა, რომელიც შეიძლება გახდეს გარიგების ბათილობის საფუძველი, ინდივიდუალური შეცნობის შედეგად ჩამოყალიბებული მორალური/ზნეობრივი წარმოდგენებით ხელმძღვანელობის შედეგია.

ვალდებულებათა უმეტესი ნაწილი მომდინარეობს გარედან (ნორმატიული აქტებისგან, რომლების ქცევის შესასრულებლად სავალდებულო წესებს ადგენენ) მაგრამ შესაძლოა არ

არსებობდეს სამართლებრივი ვალდებულება, თუმცა გარკვეული ქცევისკენ სხვა რამ გიბიძგოს. თუ არ არსებობს სამართლებრივი ვალდებულება, რომელიც უკრძალავს სუბიექტს გარკვეულ მოქმედებას, მაშინ რამ შეიძლება მიუთითოს ვალდებულების შესრულებისკენ? ამის პასუხი მორალში/ზნეობაში უნდა იქნეს მოძიებული, რომელიც შიგნიდან და არა გარედან კონტროლს უწევს, ავალდებულებს პირს ქცევის განხორციელების მომენტში. აღსანიშნავია, რომ ზნეობრივ ვალდებულებას ყოველთვის არ შეიძლება მოჰყვეს სანქცია. მაგალითად, თუ ვინმე ხედავს ადამიანი როგორ იხრჩობა ზღვაში და მორალი ავალდებულებს, რომ დაეხმარო ამ ადამიანს, მაგრამ ვერ ეხმარება, მას პასუხს არავინ მოსთხოვს, თუკი იტყვის, რომ ცურვა არ იცის და შიშის გამო ვერ დაეხმარა სხვას. მნიშვნელოვანია, რომ მორალური ვალდებულების შეუსრულებლობა (განსხვავებით სამართლებრივისგან) ადამიანს უკმაყოფილების, არასრულფასოვნების გრძნობას უტოვებს, რაც მეტყველებს ზნეობის, როგორც შინაგანი ფენომენის სასარგებლოდ.

4. სსკ-ის 54-ე მუხლის განხილვა ზნეობის/მორალის ჟრილში

სსკ-ის 54-ე მუხლის მიხედვით, მესამე ფასეულობას, რომელიც გარიგების ბათილობას იწვევს, წარმოადგენს ზნეობრივი ნორმები – „*ბათილია გაჩივება, რომელიც ახლვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს*“. ხშირად, სირთულეს წარმოადგენს კანონში ხსენებული სამი ფასეულობის – კანონით დადგენილი წესებისა და აკრძალვების, საჯარო წესრიგისა და ზნეობრივი ნორმების ერთმანეთისგან გამიჯვნა, „*კანონის დახლვევა, ხშირად, ზნეობის საწინააღმდეგო ნების გამოვლენად აღიქმება ხორბე*“.¹⁷ უზნეობის საფუძველით გარიგების გასაბათილებლად მნიშვნელოვანია, რომ თავად ამ გარიგების დადების ფაქტით ან შინაარსით ხდებოდეს ზნეობის ნორმების

14 ღვინაშვილი გ., (2019). იძულებით დადებული გარიგება სასამართლო პრაქტიკაში და მისი გამიჯვნა ამორალური გარიგებებისგან, თბილისი, გვ. 56. სამაგისტრო ნაშრომი, ხელმისაწვდომია <<https://openscience.ge/bitstream/1/1028/1/samagistro%20gviniashvili.pdf>>

15 ზოიძე ბ., (2013). სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჟრილში, ესსეები, თბილისი, გვ. 23.

16 იქვე, გვ. 204.

17 ჯორბენაძე ს., ახვლედიანი ზ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., ჟანტურია ლ., (2002). საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, თბილისი, გვ. 177.

დარღვევა,¹⁸ რადგან ხშირია, როცა გარიგება, საჯარო წესრიგთან ერთად, არღვევს ზნეობის ნორმებსაც და გარიგების გასაბათილებლად მათ შორის უპირატესობას საჯარო წესრიგს ანიჭებენ, რადგან ზნეობა მეტად შეფასებითი ცნებაა, განსხვავებით საჯარო წესრიგისაგან.

სსკ-ის 54-ე მუხლის ზოგადი ხასიათიდან გამომდინარე, მთავარ ამოცანას წარმოადგენს იმის დადგენა, თუ რა არის მორალური და რა იგულისხმება ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგებაში, ეს კი მოსამართლის პრეროგატივაა და ვინაიდან თითოეული ადამიანის მეტყველება, ცოდნა განსხვავებულია, განმარტებაც სხვადასხვა სახით არის ჩამოყალიბებული სხვადასხვა მოსამართლის მიერ ქართულ კერძო სამართალში.

გარიგების ბათილობა არ არის დამოკიდებული, კონტრაქტების მხრიდან იყო თუ არა შეცნობილი ის, რომ ზნეობის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდნენ.¹⁹ ამ ასპექტს სწორად არ აქვს მნიშვნელობა, რადგან როგორც გარიგების მხარეების მიერ გაანალიზებულად ამორალური საფუძვლით გარიგების დადებისას, ისე გაუნალიზებლად, გარიგების შედეგები ერთია და სამართლებრივი ინტერესების დარღვევა ორივე შემთხვევაშია შესაძლებელი. ამასთან, სამოქალაქო სამართლის სუბიექტი წინასწარ ვერ გაითვალისწინებს ყველა იმ მორალურ წესს, რომელსაც მისი სამართლებრივი ურთიერთობის ბედის გადაწყვეტა შეუძლია.

სსკ-ის 54-ე მუხლით მორალის განმტკიცება მისასაღმებელი ფაქტია. მისი არარსებობის შემთხვევაში, კერძო სამართალი ვერ გადაჭრიდა ისეთ პრობლემებს, რომლებიც სამართლის სუბიექტთა ყოველდღიურ ყოფაში შეიძლება წარმოიშვას. ზნეობის სამოქალაქო კოდექსში განმტკიცებით კერძო სამართალი ადამიანთან მეტ კავშირს ამყარებს, ითვალისწინებს იმ წესებს, რომლებიც საზოგადოებაშია დამკვიდრებული და ამით ანგარიშს უწევს ადამიანს, როგორც უმთავრეს ფასეულობას. ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ კერძო სამართლის სუბიექტს 54-ე მუხლმა (ზნეობის ჭრილში) ბევრი სიკეთე მოუტანა, თუმცა მიუხედავად ამისა, მან სანაცვლოდ გარკვეულ ნეგატიურ დათმობებზე წასვლა მოითხოვა ფიზიკური/იურიდიული პირისგან, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ვერ

მოხდებოდა ნორმის რეალიზება სამართალწარმოებაში და მისით დადებითი შედეგების მოტანა. მნიშვნელოვანია, გადაფასებულ იქნას ის უარყოფითი ფაქტორები, რაც სსკ-ის 54-ე მუხლში ზნეობის განმტკიცებამ განაპირობა.

5. სსკ-ში ზნეობის წესების განმტკიცებით გამოწვეული ნეგატიური შედეგები

6.1. მორალსა და პირთა კერძო ავტონომიას შორის წარმოშობილი კოლიზია

სამოქალაქო სამართლის მნიშვნელოვან ღირებულებას წარმოადგენს კერძო ავტონომია, რომელიც, გარიგების დადებისას, მხარეებს ანიჭებს თავისუფლებას როგორც გარიგების ფორმაში (თუ კანონით სხვა რამ არ არის დადგენილი), ისე მის შინაარსში. იგი აქტიურ ასპექტს წარმოადგენს სამართლის სუბიექტებისთვის, რადგან ისეთი ინსტიტუტის გამოყენების გაადვილებას ემსახურება, როგორცაა გარიგება. მიუხედავად ამისა, სსკ-ის 54-ე მუხლი ემსახურება კერძო ავტონომიის შეზღუდვას,²⁰ რადგან იგი ერთგვარად ეჭვქვეშ აყენებს გარიგების ნამდვილობას და შესაბამისი (მათ შორის, ზნეობის საწინააღმდეგო) საფუძვლების არსებობის შემთხვევაში, იწვევს თავისუფალი ნებით დადებული გარიგების გაბათილებას.

როგორც უკვე აღინიშნა, სინდისი მორალური ვალდებულების განმსაზღვრელია. ხოლო თუ ზნეობრივ ნორმებს ინდივიდი იყალიბებს ინდივიდუალურად (თუმცა გარეშე ფაქტორების გავლენით) საინტერესო ხდება ის, თუ ორ მხარეს შორის, რომლებსაც შესაძლოა ჰქონდეთ ინდივიდუალური მორალური ვალდებულებები, საქმის გადაწყვეტის დროს მოსამართლემ, რომელსაც ასევე ჩამოუყალიბდა შინაგანი, ინდივიდუალური ზნეობრივი წესები, ზნეობის/მორალის ცნების რომელი აღქმით უნდა იხელმძღვანელოს? რომელიმე მხარის თუ თავისი? რათა მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება იყოს სამართლიანი და არა მიკერძოებული. თითქოს, გამოუვალა მდგომარეობა.

18 იქვე, გვ. 181.

19 იქვე, გვ. 322.

20 ჭანტურია ლ., (2017). სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, თბილისი, გვ. 312.

რეობა იქმნება, თუმცა შემდეგი მიზეზის გამო ადვილია გამოსავლის მოძებნა – „ადამიანური ეთიკა ყალიბდება ისევ ადამიანთა თანაცხოვრებაში“²¹ და რადგან ჩვენ ეთიკური (ზნეობრივი/მორალური) ნორმები გვიყალიბდება თანაცხოვრებაში სხვა ადამიანებთან, ე.ი. ამ თანაცხოვრებას გავლენა აქვს თითოეული ინდივიდის მორალური კანონების ჩამოყალიბებაზე, შედეგად კი იქმნება ერთი საერთო საზოგადოებრივი, დროით და სივრცით შემოსაზღვრული/ზღვარდადებული ეთიკა, რომლითაც ხელმძღვანელობს/უნდა იხელმძღვანელოს მოსამართლემ სამართალწარმოებისას. „ალიაჩებუდ იქნა ახა ზოგადი და აბსტრაქტული მოხადრი, ახამედ კონკრეტულ საზოგადოებაში „გაბატონებული მოხადრი““²² თუმცა ამ მიდგომიდანაც უნდა იარსებოს გამონაკლისმა და შეჭერებულ უნდა იქნეს შუალედი, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში სამართალი უსამართლობის დამაკანონებლად წარმოგვიდგება.

ეს შუალედი შემდეგი სახის უნდა იყოს, რადგან სინდისი ინდივიდუალურია თითოეული ადამიანისთვის, კერძო სამართლის სფეროში, მაშინ როცა პირებს ენიჭებათ კერძო ავტონომია, ხშირად გარიგების ორივე მხარისთვის ის, რაც ამორალური სრულად არაა, შეიძლება, ზოგადად, იმ საზოგადოებისთვის იყოს ამორალური, რომელშიც ეს სუბიექტები არსებობენ, ამიტომ გარიგება უზნეობის მიზეზით შეიძლება გაბათილდეს ორივე კონტრაქტის შეხედულების, შეცნობის, ნების თანხვედრის მიუხედავად. კამათს არ უნდა იწვევდეს, რომ კონტრაქტთა ასეთ ვითარებაში ჩაყენება მათი უფლების, კერძოდ, გარიგების შინაარსის, ფორმის თავისუფალი განსაზღვრის, უხეში დარღვევაა. სწორედ ეს წარმოადგენს ერთ-ერთ უარყოფით ეფექტს ზნეობის წესების გამტკიცებისას სსკ-ის 54-ე მუხლში და სწორედ ამ მიმართულებით უნდა გამახვილდეს ყურადღება, შესაბამისად, დაისვას კითხვა – ღირს თუ არა, საზოგადოებაში დამკვიდრებულმა ქცევის ზოგადმა წესმა (ზნეობა) ნეგატიური გავლენა იქონიოს პირთა კერძო ავტონომიაზე დამყარებული გარიგების ბედზე? სამართალწარმოება იმ მიმართულებით უნდა განვითარდეს, რომ თუ გარიგების მხა-

რეებს არ აქვთ პრობლემა მორალური წესების საწინააღმდეგოდ დადებული გარიგების შედეგებთან დაკავშირებით და ეს შეთანხმება ზიანს არ აყენებს სხვა მესამე პირებს, საზოგადოებაში დამკვიდრებულმა შეხედულებამ, რომ ეს ასეა და ისე არა, გავლენა არ იქონიოს კონტრაქტთა შორის არსებულ სამართლებრივ ურთიერთობაზე. „გაჩივების მოტივის ამოხადრულობა შეიძლება გახდეს მთლიანად გაჩივების ამოხადრუხად მიჩნევის საფუძველი, მაგალითად, საყვარელისთვის ანდერძით ქონების დაგოვება იმ პირობით, რომ ის მოანდერძეს სიცოცხლის განმავლობაში მაჩგო ახ დაგოვებს“²³ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, რატომ უნდა ერეოდეს სამართალი პირის უფლებაში – თავისუფლად განკარგოს თავისი ქონება? თუ ორივე მხარეს მოანდერძესაც და საყვარელსაც სურთ/ანყოფთ იმ უპირატესობების სანაცვლოდ, რომლებიც გარიგებას მოაქვს, დადონ ასეთი შინაარსის შეთანხმება, რომელიც არ აყენებს მესამე პირს ზიანს. ამგვარად, სასამართლო პრაქტიკა ამ კუთხით არ უნდა იქნეს გაზიარებული. ზნეობრივ წესებსა და კერძო ავტონომიას შორის არსებული კოლიზიისას ამ უკანასკნელის ბოლომდე უგულებელყოფა რაციონალური შეცნობის შედეგს არ წარმოადგენს და, უბრალოდ, სხვის უფლებებში ბოროტ ჩარევად უნდა იქნეს მიჩნეული.

5.2. სსკ-ის 54-ე მუხლში არსებული ზნეობის განმარტებით გამოწვეული პრობლემები

გარკვეული პრობლემების გამომწვევია ის, რომ სიტყვებს – უზნეობა, ამორალურობა – არ გააჩნიათ ერთგვაროვანი მნიშვნელობა, ამიტომ კერძო სამართალში დიდი როლი ენიჭება მოსამართლის მხრიდან ამ ცნებების დეფინიცირებას, რადგან მან შესაძლოა გავლენა იქონიოს სამოქალაქო ბრუნვის სუბიექტთა სამართლებრივ ურთიერთობაზე. მოსამართლის მხრიდან ზნეობის განმარტება მეტად საპასუხისმგებლო და პრობლემური საქმეა, „ზნეობის საწინააღმდეგოდ დათქმის მქონე ხედვეკხულების შესახებ პოზიციის დაფიქსილება ყველაზე ხთუღია“²⁴ მნიშვნელოვანია, რომ განმარტება

21 იქვე, გვ. 66.

22 ჭანტურია ლ., (2011). სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, გვ. 354.

23 იქვე, გვ. 321.

24 ჯორბენაძე ს., (2016). ხელშეკრულების თავისუფლე-

ისე მოხდეს და შესაბამისად გადაწყვეტილება იხეთი იქნეს მიღებული, რომელიც კერძო სამართლის სუბიექტს, ამ შემთხვევაში გარიგების კონტრაქტს, ობიექტური უსამართლობის შეგრძნების ამარა არ დატოვებს.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, კანონთან ერთად სამართლებრივ სახელმწიფოში მართლწესრიგის არსებობას განაპირობებს მორალური ქცევის სტანდარტიც. შესაბამისად, მიუხედავად კერძო ავტონომიის და თავისუფალი კონტრაქტირების პრინციპის არსებობისა კერძო სამართალში, გარიგება, რომელიც ეწინააღმდეგება „საყოველთაოდ მიღებულ ქცევის სტანდარტს“, ამორალურ გარიგებად მიიჩნევა და ბათილობის სამართლებრივ შედეგებს უკავშირდება.²⁵ ამრიგად, მნიშვნელოვანია, სამართლებრივ ურთიერთობებში, კერძო სამართლის სუბიექტებმა გაითვალისწინონ მორალური/ზნეობრივი ღირებულებები, რათა მათ მიერ დადებული ხელშეკრულება არ გაბათილდეს, თუმცა რამდენად ლოგიკურია ისეთი აბსტრაქტული ნორმის განმტკიცება სსკ-ში, როგორცაა 54-ე მუხლი, რომლიდან გამომდინარეც, კონკრეტული აზრის გამოტანა თავად იურისტსაც არ შეუძლია (სხვა პროფესიის პირზე რომ არაფერი ითქვას). ეს განპირობებულია ნორმის განმარტების საჭიროებით და იმით, რომ ამ საკითხში მოსამართლეთა როლი მეტად არსებითია. თავად მოსამართლე კი მრავალია, ამიტომ რთულია განისაზღვროს – რომელი მათგანის ინტერპრეტაციაა გასათვალისწინებელი, მაშინ, როცა ხშირია სხვადასხვა ინსტანციის მოსამართლეთა განსხვავებული განმარტებები.

გერმანული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, გარიგება ზნეობრივ ნორმებს მაშინ არღვევს, როცა იგი „ზოგადი სამართლიანი და მართებული წარმოდგენების სტანდარტს“ უგულებელყოფს.²⁶ მოცემულ განმარტებაში

მნიშვნელოვან დატვირთვას ასრულებს სიტყვა სამართლიანი. აღსანიშნავია, რომ როდესაც საუბარია „საყოველთაოდ მიღებულ ქცევის სტანდარტზე“, მოცემული დეფინიცია საშუალებას იძლევა მოაზრებულ იქნეს ისეთი რამ, რაც არის საყოველთაოდ აღიარებული, როგორც ქცევის სტანდარტი, თუმცა არ არის სამართლიანი. ეს განმარტებები კერძო სამართლის სუბიექტებს ერთგვარ დაუცველ და გაურკვეველ მდგომარეობაშიც აყენებს, რადგან, პირველ რიგში, გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში არსებული განმარტება მოიაზრებს ზოგად სამართლიანობას, რაც, ასევე, არ წარმოადგენს კონკრეტული მნიშვნელობის მქონე ცნებას, ამიტომ მოსამართლეს, საქმის გადაწყვეტისას, ეს „ზოგადი სამართლიანობა“ აძლევს მეტ თავისუფლებასა და სამართლიანობის მისეული აღქმის გამოყენების საშუალებას (მით უმეტეს, რომ სამართლიანობის დამცველებად გვევლინებიან მოსამართლეები). შედეგად, შესაძლებელია, რომ კერძო სამართლის ფარგლებში არსებული ურთიერთობათა სუბიექტი გახდეს მოსამართლის სუბიექტური განმარტების მსხვერპლი. ამ ნეგატიური სიტუაციიდან დაცვის გარანტია არ არსებობს. ასევე, ამგვარ შედეგებს მოიაზრებს განმარტება – „საყოველთაოდ მიღებული ქცევის სტანდარტი“, რომელიც მოსამართლეს აძლევს საშუალებას, მიიღოს თვითნებური გადაწყვეტილება, რადგან მოცემული განმარტება თავად განმარტებას საჭიროებს. ეს ყოველივე მით უმეტეს სიმწვავეს იძენს მაშინ, როცა მოსამართლე, რომელიც წყვეტს სამოქალაქო ბრუნვის სუბიექტების მიერ დადებული გარიგების ბედს (ამორალურობის კრიტერიუმით) შესაძლოა მოექცეს სხვადასხვა პოლიტიკური ძალის გავლენის ქვეშ, რასაც შეუძლია კონკრეტული პიროვნების სამართლებრივი ურთიერთობის (გარიგების) ბედი არასამართლიანად გადაწყვიტოს. გარიგების ბედი რომ მართლაც მოსამართლეზეა დამოკიდებული, ამაზე სასამართლოთა განსხვავებული განმარტებებიც მიუთითებს. თბილისის საქალაქო სასამართლოთა განმარტებით, „გაჩივება ეწინააღმდეგება ზნეობის ნორმებს, ხოდესაც იგი ახსებითად ახლვევს ეხთ-ეხთი მხახის ინგეხესებს და ახათანაბახ პიხოებებში აყენებს მას... ეხთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს სახგებდის

ბის ფარგლები სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, გვ. 96. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, ხელმისაწვდომია <http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/sergi_jorbenadze.pdf>

25 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 01 მარტის № ას-15-15-2016 განჩინება.

26 კროპკოლერი ი., (2014). გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, დარჯანია თ., ჭეჭელაშვილი ზ. (მთარგმ.), ჩაჩანიძე ე., თოთლაძე ლ. (რედ.), მე-13 გამოცემა, თბილისი, გვ. 63.

ამოხადუხი ხასიათი და კხედიგოხის სუხვი-
რი მიიღოს მაქსიმადუხი სახგებედი დადებუდი
ხედშეკხუდებიდან“²⁷ ხოლო თბილისის სააპე-
ლაციო სასამართლოს განმარტებით, ამორა-
ლური გარიგება „ეწინააღმდეგება სოციალუხი
სამახთდიანობის პიხინციპს, ხედშეკხუდების
მხახეს აყენებს შეუსაბამოდ ხთუდ მდგომახე-
ობაში“²⁸ ზემოთ ჩამოყალიბებუდი მსჯელობა
კიდევ ერთი დასტურია იმისა, თუ რა პრობლე-
მების მატარებელია ზნეობის არაკონკრეტი-
ზებუდი ხასიათი სსკ-ის 54-ე მუხლში.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში
განმარტების საჭიროების მქონე ნორმის გა-
ნმტკიცება, 54-ე მუხლის სახით, არღვევს „სა-
მართლებრივი უსაფრთხოების“ პრინციპს,
რომელიც გულისხმობს შემდეგს: ინდივიდ-
მა წინასწარ უნდა იცოდეს, თუ რას მოითხო-
ვს მისგან სამართალი. როგორ უნდა მოიქცეს
იმისათვის, რომ შეასრულოს სამართლის და-
ნანესი. ლოგიკურია ადამიანმა არ იცოდეს
ის, თუ როგორ განიმარტება მოსამართლის
მხრიდან სიტყვა ზნეობა და, შესაბამისად, რა
იქნება მიჩნეუდი უზნეობად. ამავდროულად,
თითოეულ ადამიანს აქვს ინდივიდუალური
მეტყველება, შესაბამისად, მოსამართლეთა
განმარტებას ექნება ინდივიდუალური/გან-
სხვავებუდი სახე, რაც ასევე ხელის შემშლელ
ფაქტორს წარმოადგენს ნორმის შინაარსის
შეცნობის კუთხით.

შესაბამისად, სამართლიანობის ფარგლე-
ბს გადაცილებულად უნდა ჩაითვალოს კერძო
სამართლის სუბიექტებისთვის ისეთი ნორმის
დადგენა, რომლის ნორმატიული ხასიათის
გაგება ზუსტთან მიახლოვებულადაც შეუძლე-
ბელია. სამოქალაქო კოდექსის და, აქედან გა-
მომდინარე, 54-ე მუხლის საჯაროობის მიზანი
პრევენციია იმ შედეგებისა, რაც ზნეობის წი-
ნააღმდეგ დადებულ გარიგებას მოჰყვება, თუ-
მცა ამ ფუნქციას წარმატებულად ვერ შეასრუ-
ლებს ნორმა, რომლის შინაარსიც ბუნდოვანია
არა მხოლოდ კონტრაქტებისთვის, არამედ
მოსამართლეებისთვისაც კი.

5.3. განმარტება, როგორც არჩევანი სამართლებრივ

27 თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2013 წლის 5
თებერვლის № 2/13966–12 გადაწყვეტილება.

28 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2013 წლის 6
თებერვლის № 2ბ/4123–12 გადაწყვეტილება.

ფასეულობებს შორის

იურიდიულ ლიტერატურაში, ამორალურო-
ბის საზომი შესაძლოა სხვადასხვა რამ იყოს.
მაგალითად, ბუნებითი სამართლის წარმომა-
დგენლებისთვის შესრულებისა და საპასუხო
შესრულების არაეკვივალენტურობაა ამორა-
ლურობის კრიტერიუმად მიჩნეული.²⁹ მხარეთა
ვალდებულებების დისპროპორციულობა მრავალ
ქვეყანაში ამორალურობის გამო გარიგე-
ბის ბათილობის საფუძველია, რადგან ისინი,
უმეტეს შემთხვევაში, დადებუდი ერთ-ერთი
მხარის გონივრული განსჯის უუნარობით, მძიმე
მდგომარეობით, ნების მნიშვნელოვანი სი-
სუსტით და სხვა. საქართველოს უზენაესმა სა-
სამართლომ ამ საკითხთან დაკავშირებით არ
გაითვალისწინა სააპელაციო სასამართლოს
დასკვნა, რომ „საკმახისია, ახსებობდეს
დისპროპორციუხი ხედშეკხუდების მხახეების მიეხ
ნაკისხ ვადებუდებათა შოხის“, რათა გარიგება
ჩაითვალოს ამორალურად, რადგან უზენაესი
სასამართლოს განმარტებით, ეს ხელს შეუშ-
ლიდა სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობასა
და ნორმალურ განვითარებას.³⁰ საქართველოს
უზენაესი სასამართლოს ამ განმარტებით მა-
რთლმსაჯულება არათუ უახლოვდება და ემ-
სახურება, არამედ სცილდება ადამიანს, საზო-
გადოებაში არსებულ რეალობას, რადგან რა
უნდა იყოს იმაზე მეტი უზნეობა, თუ არა ვინმეს
გონივრული განსჯის უუნარობით, მძიმე მდგო-
მარეობით სარგებლობა (რადგანაც მხოლოდ
ასეთ მდგომარეობაში მყოფ ადამიანთან შე-
იძლება დადო ისეთი გარიგება, რომლითაც
მას ობიექტურად დისპროპორციულ ვალდებუ-
ლებას დააკისრებს, მისი ნები სისუსტის მიუ-
ხედავად) და სასურველი შედეგების მომტანი
გარიგების დადება? გერმანული სამოქალაქო
კოდექსის 138-ე მუხლის მე-2 ნაწილი პირდა-
პირ მიუთითებს: „კეხდოდ, ბათიღია გახიგება,
ხომღითაც პიხი სხვა პიხის მძიმე მდგომახე-
ობით, გამოუცდებობით, გონივხური განსჯის
უუნახობით ან ნების მნიშვლოვანი სისუსტით
აიძუდებს ამ უკანასკნელს ვადებუდების შესხუ-

29 ღვინაშვილი გ., იძულებით დადებუდი გარიგება სა-
სამართლო პრაქტიკაში და მისი გამიჯვნა ამორალუ-
რი გარიგებისგან, თბილისი, 2019, გვ. 59. სამაგისტ-
რო ნაშრომი, ხელმისაწვდომია <<https://openscience.ge/bitstream/1/1028/1/samagistro%20gviniashvili.pdf>>

30 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 2
მარტის № ას–664–635–2016 გადაწყვეტილება.

დების მოქმედების სანაცვლოდ მისადმი ან მესამე პიხისადმი ქონებრივი სახგებლის შეპიხებას ან შესხუდებას, ხომელიც აშკაად აჩაპხოპო-ხციურია ვადებულების შესხუდებას“. გამოდის, რომ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ არ გაითვალისწინა გერმანული კერძო სამართლის გამოცდილება მოცემულ საკითხში. უარყოფით ფაქტს არ წარმოადგენს ის, რომ გერმანული სამოქალაქო კოდექსის რომელიმე ნორმის შინაარსი არ იქნას გაზიარებული ქართული სამართალწარმოების პროცესში, თუმცა ნეგატიურია ის, რომ სასამართლომ ლეგიტიმურად მიიჩნია სხვისი სისუსტით სარგებლის მოტანა გარიგების საშუალებით. და რა ვალდებულება აქვს სასამართლოს, გარდა იმისა, რომ თითოეული მოქალაქე დაიცვას ნეგატიური სამართლებრივი შედეგებისგან, მით უმეტეს, რომ ეს სუსტი მხარის შეუცნობლად (უუნარობის გამო) მოხდა? ამ შემთხვევაში, სასამართლო უნდა ითვალისწინებდეს – გარიგება „სუსტი მხარის“ ნების მნიშვნელოვანი სისუსტით დაიდო თუ არა. თუ კონტრაქტმა ნათლად გამოხატა ნება, რომელსაც არანაირი სისუსტე არ გააჩნდა და თან არ იკვეთება სხვა მიზეზები, რომლებიც ერთ-ერთი მხარის მხრიდან მეორე მხარის სისუსტით ბოროტად სარგებლობაზე მიუთითებს, რაც ნამდვილად საზოგადოდ ამორალურია, დისპროპორციულობა მართლაც არ უნდა გახდეს უზნეობის კრიტერიუმი და შესაბამისად, გარიგების ბათილობის საფუძველი. სხვა შემთხვევებში, მოსამართლე ერთგვარად განწირულ მდგომარეობაში ტოვებს კერძო სამართლის სუბიექტს. სასამართლო პრაქტიკა იმ მიმართულებით უნდა წარიმართოს, რომ ადამიანი, როგორც სამართალშემოქმედების მიზანი, იყოს უპირატესი ყველა სხვა ფასეულობის მიმართ. განმარტება, რომ ხელშეკრულების მხარეებს შორის ვალდებულებათა აშკარა დისპროპორციისას გარიგების გაბათილება ხელს შეუშლის სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობას, იმაზე მეტყველებს, რომ ფასეულობას, როგორც სამოქალაქო ბრუნვას, კერძო სამართლის სუბიექტზე მეტი მნიშვნელობა აქვს. ასეთი პრეცედენტის დამკვიდრება ქართულ სამართალში, მით უმეტეს, უზენაესი სასამართლოს მიერ, უარყოფითად უნდა ჩაითვალოს, რადგან კონტრაქტის (რომლის კეთილდღეობის მიზნითაც განმტკიცდა სს-

კ-ის 54-ე მუხლში ზნეობა) გამოყვანა მისი გონივრული განსჯის უუნარობის სარგებლობით დამდგარი მძიმე მდგომარეობიდან მეტად სამართლიანი საქციელია, ვიდრე სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად მისი განწირვა, მძიმე მდგომარეობაში დატოვება, რაც მეორე მხარის დასაძრახი საქციელით არის გამოწვეული. ზნეობის ნორმის გამოყენებით გარიგების ბათილობა უნდა მოხდეს მაშინ, როცა ეს სამოქალაქო სამართლის სუბიექტს სჭირდება და არა მაშინ, როცა სამართალწარმოებას აწყობს ასე.

6. გადახვევა საყოველთაოდ მიღებული მორალის ნორმებიდან

მაშინ, როდესაც საუბარია ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგებებზე, უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი: „ამოხადუხი გაჩიგება შეიძლება დახვდეს ხოგოხც ცადკუური პიხის, ისე სახედმწიფოს ინგეხესებსაც“.31 სასამართლო პრაქტიკაში ვხვდებით შემთხვევებს, როცა თავად სახელმწიფოსა და კერძო სამართლის სუბიექტს შორის დადებული გარიგებაა ამორალური, ე.ი. სახელმწიფო თავად თანხმდება ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგების დადებაზე. სასამართლო პრაქტიკიდან ნათლად ჩანს, რომ სამართალურთიერთობის საფუძველი მორალურად ყოველთვის გამართლებული უნდა იყოს. ეს პრინციპი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მაშინ, როცა მხარეებს შორის ნდობის და კეთილსინდისიერების სტანდარტი მაღალია, ხოლო საკაცო სასამართლოს განმარტებით, ყველა იმ ურთიერთობაში, სადაც ერთ-ერთ მხარეს სახელმწიფო წარმოადგენს ნდობის ხარისხი საკმაოდ მაღალია.32 ეს იმითაა განპირობებული, რომ სახელმწიფო ერთგვარ ძლიერ მხარეს წარმოადგენს გარიგებაში და გარიგების მეორე მხარე იძულებულია, რომ სახელმწიფოს ნდობასა და კეთილსინდისიერებაზე იყოს დამოკიდებული. როდესაც საუბარია გარიგებაზე, რომელიც ითვლება ამორალურად

31 ჯორბენაძე ს., შეცდომა გარიგებაში, პარალელი სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, სამართლის ჟურნალი, II, 2011, გვ. 206.
32 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 2 აგვისტოს № ას-33-33-2018 განჩინება.

და არის დადებული სახელმწიფოსა და ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირს შორის, უნდა გვახსოვდეს, რომ გარკვეულ კონტრაქტენტთა შორის დადებული გარიგების ზნეობრიობის შესაძომწმებლად გათვალისწინებულ უნდა იქნეს არა მხოლოდ საყოველთაო (კონკრეტულ საზოგადოებაში დამკვიდრებული) ზნეობის ნორმები, არამედ ის კონკრეტული მორალური კანონებიც, რომლებიც, კონტრაქტენტის სტატუსიდან გამომდინარე, ჯდება მის ეთიკაში. მაგალითად, სასამართლოს განმარტებით: ჩუქება, როგორც სახელმწიფო ორგანოს მიმართ გამოხატული „მადლიერება“, ამორალურობის საფუძვლით ბათილია,³³ ე.ი., კონკრეტულ სფეროში, შედარებით ვიწრო საზოგადოებაშიც შესაძლოა არსებობდეს მორალური წესები, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება „საყოველთაოდ მიღებულ ქცევის სტანდარტს“, მაგრამ მაინც შეიძლება გახდეს გარიგების ბათილობის საფუძველი, იქიდან გამომდინარე, რომ იგი არ შეესაბამება კონკრეტულ სოციალურ წრეში მიღებულ ეთიკას. ამ შემთხვევაში, ჩუქება არ ეწინააღმდეგება საყოველთაოდ არსებულ მორალურ კანონებს და პირიქით, მოსაწონს საქციელადაცაა მიჩნეული, თუმცა სახელმწიფოსთან ასეთი ქმედების განხორციელება განხილულია, როგორც ამორალური. კონკრეტულ ურთიერთობაში ჩამოყალიბებული მორალის წინ დაყენება საზოგადოდ არსებულ მორალთან შედარებით, თუნდაც ისინი ეწინააღმდეგებოდეს ერთმანეთს, ნამდვილად სწორი გადაწყვეტაა, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავიდან აცილებული ვერ იქნება სამართლებრივი ინტერესების დარღვევა, მით უმეტეს, რომ გარიგება ზნეობის საწინააღმდეგოდ უნდა ჩაითვალოს მაშინ, როცა აღნიშნული სამართლებრივად მნიშვნელოვანია და გარიგებით დარღვეულია მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ინტერესები.³⁴ ამრიგად, საყოველთაოდ მიღებული მორალური კანონების გამოყენება გარკვეულ სამართლებრივ ურთიერთობებში მიუღებელია და იწვევს საქმის არასწორ გადაწყვეტას. ამავდროულად, გარიგების ამორალურობა დამოკიდებულია სუბიექტთა სტატუსზე, მათ შორის არსებულ

ურთიერთობაზე. მაგალითად, თუ მოსწავლის სტატუსის მქონე პირი აჩუქებს სკოლის მასწავლებელს საჩუქარს, ეს „მოსამაჩთღემ შეიძლება ანტიზნეობრივად ჩათვალოს ახა იმიტომ, რომ საჩუქრის მიხთმევაა საზოგადოდ ამოხადუხი, ახამედ იმიტომ, რომ პედაგოგის ეთიკა თვდის ამას დაუშვებდად“.³⁵ შესაბამისად, პირს ყოველთვის ვერ ექნება მოლოდინი, რომ მისი სამართლებრივი ურთიერთობის ბედი საყოველთაოდ მიღებული მორალური წესებით წარმართება. ეს მას მეტი წინდახედულობის საჭიროებას უქმნის და კონტრაქტენტთა ურთიერთობის ბედს მეტად მერყევს ხდის. კონკრეტულ სფეროში ერთ პირს რომ მეორის გულწრფელად გახარება სურდეს, თუნდაც მოსწავლეს მასწავლებლის საჩუქრით, ყოველთვის უნდა ჰქონდეს მოლოდინი, რომ პატიოსან განზრახვის შედეგს ზნეობის ნორმები საფრთხეს უქმნიან.

დასკვნა

წინამდებარე ნაშრომში არსებული მსჯელობიდან შეიძლება რამდენიმე დასკვნის გამოტანა:

- ა) ზნეობის გამოყენება გარიგების ნამდვილობის საზომად მრავალსაუკუნოვან ისტორიას ითვლის, გამომდინარე იქიდან, რომ ჯერ კიდევ რომის იმპერიაში თანამშრომლობდნენ სამართალი და მორალური ნორმები ამ კუთხით;
- ბ) მნიშვნელოვანია ზნეობის ცნებისა და მახასიათებლების მაღალ დონეზე ცოდნა, რათა კონკრეტულ საქმეში მოსამართლემ გარიგების მხარე დაიხსნას ვალდებულებისგან, რომელიც გადაცილებულია ზნეობის ფარგლებს;
- გ) ზნეობის ნორმები და სამართალი მნიშვნელოვან კავშირს ქმნიან, ავსებენ და აღმოფხვრიან ერთმანეთის სისუსტეებს;
- დ) ზნეობა არის შინაგანი. ასე რომ, მორალური ნორმები პირს ავალდებულებს შიგნიდან;
- ე) უამრავ სიკეთესთან ერთად, მორალური ნორმების აბსტრაქტულმა ხასიათმა ნეგატიური შედეგებიც მოიტანა;
- ვ) ერთ-ერთი ნეგატიური ფაქტი ნების ავტონომიის გადამეტებული ხელყოფაა, ამი-

33 თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 15 აპრილის № 2ბ/4686-13 განჩინება.
34 ზარანდია თ./ჯუღელი თ., ზნეობრივი ვალდებულებანი სამოქალაქო სამართალში, მართლმსაჯულება და კანონი, IV, 2006, გვ. 77.

35 ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, გვ. 355.

ტომ სამართალწარმოება იმ მიმართულებით უნდა განვითარდეს, რომ თუ გარიგების მხარეებს არ აქვთ პრობლემა მორალური წესების საწინააღმდეგოდ დადებული გარიგების შედეგებთან დაკავშირებით და ეს შეთანხმება ზიანს არ აყენებს სხვა მესამე პირებს, საზოგადოებაში დამკვიდრებულმა შეხედულებამ (ზნეობის წესები) გავლენა არ იქონიოს პირთა კერძო ავტონომიით დადებულ გარიგებათა სამართლებრივ ბედზე;

ზ) ნორმის აბსტრაქტული ხასიათიდან გამომდინარე, ასევე, მოსამართლეთა სიმრავლის გამო, რომლებიც განსხვავებულ განმარტებებს იძლევიან, რთულია პირმა წინასწარ განსაზღვროს თუ რომელი მათგანის განმარტება უნდა გაითვალისწინოს ზნეობის შესახებ;

თ) მნიშვნელოვანია, სამართალმა პირი, რომლის გონივრული განსჯის უუნარობითაც ამორალურად ისარგებლა კონტრაქტმა, სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის ხარჯზე არ დატოვოს მძიმე მდგომარეობაში და ბოლოს;

ი) სასამართლო პრაქტიკიდან ირკვევა, რომ მორალის განმარტება – „საყოველთაოდ აღიარებული ქცევის სტანდარტი“ (კონკრეტულ საზოგადოებაში დადგენილი ზნეობრივი წესები) ყოველთვის არ არის გამოყენებადი და მისი უარყოფა მოსამართლეს შეუძლია კონკრეტულ სუბიექტთა შორის ურთიერთობაში, რაც იმას ნიშნავს, რომ პირს კონკრეტულ სიტუაციაში არ შეუძლია იმოქმედოს იმ მოსაწონი მორალური

წესებით, რაც საზოგადოდ არის აღიარებული. ეს წესი უარყოფითად ზღუდავს პირს თავისუფალ არჩევანში.

ამრიგად, საბოლოო დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი: მორალური ნორმების განმტკიცებამ სსკ-ის 54-ე მუხლში კერძო სამართლის სუბიექტებს შეუქმნა იმის გარანტია, რომ მათ არ მოუწევთ ამორალური ვალდებულების შესრულება, თუმცა ამ ნორმამ თავისი ნეგატიური შედეგები მოიტანა სამართლებრივ ურთიერთობებში. აქედან გამომდინარე, შეფასების საგანია, ღირს თუ არა მოტანილი სიკეთეები ყოველივე უარყოფითის ფასად. პოზიტიურად შეფასდებოდა ის, თუ კანონმდებელი გაითვალისწინებდა სასამართლო განმარტებებს და გარკვეული დონის რეგლამენტაციას მოახდენდა იმ თავისებურებებისა, რომლითაც ხასიათდება მორალი. მაგალითად. იმის, რომ კონკრეტული სტატუსის მქონე პირთა ურთიერთობებში უპირატესობით სარგებლობს მათ შორის დამკვიდრებული სპეციფიკური მორალური/ეთიკური ნორმები, ვიდრე საზოგადოდ აღიარებული მორალი. ამით მეტად მყარი საფუძველი შექმნება სამართლის სუბიექტთა სამომავლო გარიგებებს და მორალის თავისებურებებიც მეტად გამოკვეთილი იქნებოდა თითოეული პირისთვის.

ბიბლიოგრაფია:

სამართლებრივი აქტები:

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997.
2. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, 1900.
3. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სამოქალაქო სამართლის კოდექსი, 1964.
4. „ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის“ კონვენცია, 1950.

სამეცნიერო ლიტერატურა:

1. გოგელია გ., (2005). *სამართალი, ავტორიტეტი და მოხალი თანამედროვე სამართლებრივი პოზიციონირება*, ადამიანი და კონსტიტუცია, IV.
2. ზარანდია თ./ჯუღელი თ., (2006). *ზნეობრივი ვადებულებანი სამოქალაქო სამართალში, მართლმსაჯულება და კანონი*, IV.

3. ზოიძე ბ., (2005). *ევროპული კეძო სამართლის ხეცეპცია საქართველოში*, თბილისი.
4. ზოიძე ბ., (2013). *სამართლის პრაქტიკული ყოფილების შემეცნების ცდა უპიჩაგესად ადამიანის უფლებათა ქიღში*, თბილისი.
5. კროპპოლერი ი., (2014). *გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი*, დარჯანია თ., ქეჭელაშვილი ზ. (მთარგმ.), ჩაჩანიძე ე., დარჯანია თ., თოთლაძე ლ. (რედ.), მე-13 გამოც., თბილისი;
6. მეტრეველი ვ., (2009). *ხომის სამართალი (საფუძველები)*, თბილისი.
7. ღვინაშვილი გ., (2019). *იძულებით დადებული გარიგება სასამართლო პრაქტიკაში და მისი გამიჯვნა ამოხარული გაჩივებებისგან*, თბილისი, სამაგისტრო ნაშრომი, ხელმისაწვდომია <<https://openscience.ge/bitstream/1/1028/1/samagistro%20gviniashvili.pdf>>
8. ქანტურია ლ., (2011). *სამოქალაქო სამართლის*

ზოგადი ნაწიდი, თბილისი.

9. ჭანტურია ლ., (2017). *სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები*, თბილისი.
10. ხუბუა გ., (2015). *სამახთლის თეოხია*, თბილისი.
11. ჯორბენაძე ს., ახვლედიანი ზ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., ჭანტურია ლ., (2002). *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი*, თბილისი.
12. ჯორბენაძე ს., (2011). *შეცდომა გაჩივებაში, კაჩადედი სხვა სამახთლები ინსტიტუტებთან*, სამართლის ჟურნალი, II.
13. ჯორბენაძე ს., (2016). *ხედშეკრულების თავისუფლების ფაჩვები სამოქალაქო სამახთადში*, თბილისი, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, ხელმისაწვდომია <http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/sergi_jorbenadze.pdf>.
14. Moka-Mubelo W., (2015). *Reconciling Law and Morality in human Rights Discourse: Beyond the Habermasian Account of Human Rights*, a dissertation, Boston College.
15. Raz J., (2003). *about Morality and the Nature of Law*, the American Journal of Jurisprudence, I.

სასამართლო გადაწყვეტილებები:

1. თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2013 წლის 5 თებერვლის № 2/13966-12 გადაწყვეტილება.
2. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2013 წლის 6 თებერვლის № 2ბ/4123-12 გადაწყვეტილება.
3. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 15 აპრილის № 2ბ/4686-13 განჩინება.
4. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 01 მარტის № ას-15-15-2016 განჩინება.
5. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 2 მარტის № ას-664-635-2016 გადაწყვეტილება.
6. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 2 აგვისტოს № ას-33-33-2018 განჩინება.